

Милина представља незаобилазну литературу за истраживаче румунске историје, посткомунистичких транзиција и револуционарних покрета. Његова дубока анализа, богата емпиријска основа и критичка перспектива чине га једним од кључних академских радова о Румунској револуцији. Иако се наслеђе револуције и даље

оспорава, Милинова књига осигурава да важна улога Темишвара не буде потиснута у други план, као ни да тема Румунске револуције не буде поједностављена кроз редуктивне наративе.

Анђелија МИЛАДИНОВИЋ

Зоран Маринковић. *Бјесови*. Београд: Службени гласник, 2024, 309.

Рокенрол је један од најзначајнијих културних феномена 20. века, који је обликовао не само савремену музику већ и начин размишљања, животне стилове и друштвене покрете широм света. Појава панка, новог таласа и гранца проширила је израз рокенрола, претварајући га у средство друштвене критике и личне експресије. Истовремено, широм света формирале су се локалне сцене, као одраз специфичних културних прилика, уз прилагођавање звука и порука различитим друштвеним околностима.

У Југославији и Србији рок музика је од друге половине 20. века постала важно поље за изражавање алтернативних идеја и културних вредности, као облик комуникације младих са светом и начин да се превазиђу ограничења званичног културног модела. После распада Југославије рок музика у Србији трансформисе се у облик отпора и саморефлексије у сасвим новим условима, када је овај музички правац изгубио некадашњу

позицију у друштву, простор у медијима, масовну публику и финансијску подршку. Управо у том периоду настају бендови попут *Бјесова*, који у својој музици комбинују тежак звук гранца, постпанка и алтернативног рока са дубоким, егзистенцијалним и духовним темама.

Монографије о рок бендовима имају значајну улогу у очувању наших знања о историји популарне културе Србије у претходних седам деценија. Посебно када је реч о бендовима попут *Бјесова*, који су својим стваралаштвом премашили оквире музике и постали важан део алтернативне културе, како у контексту свог ужег завичаја, тако и целе Србије. Заправо, књига о *Бјесовима* није само хроника њиховог рада, попис песама и албума, већ првенствено сведочанство о једном времену, кроз које се огледају друштвене, уметничке и егзистенцијалне тензије које су обликовале њихов звук и сценски израз. Суштински, она је незаобилазан

историјски извор за све будуће истраживаче популарне културе.

Бјесови су, као део српске алтернативне рок сцене, од самог почетка публици пружали више од обичне музике. У времену рата, изолације, распада социјалистичког друштвеног система и увођења капитализма, *Бјесови* су својим порукама изражавали унутрашња преиспитивања своје генерације, од осећаја тескобе, гнева, страха, побуне, али и вере и трагања за духовношћу. Бенд је настао у Горњем Милановцу 1987, где су наставили да стварају у наредним деценијама, што додатно наглашава њихову одлучност и независност од доминантних културних центара Србије. Били су и остали пример бенда који је задржао некомерцијални аутентични музички израз, обележен пркосом у тежњи за превазилажењем осећаја безизлазности у контексту културне и економске маргинализације.

Њихов специфичан звук и сценски израз не могу се разумети изоловано, већ у контексту времена у којем су стварали, као и личности које су основале и водиле овај бенд у протекле четири деценије. Зоран Маринковић (1966), аутор монографије и један од оснивача бенда, по образовању је академски сликар. Његово стваралаштво највише је видљиво у *Бјесовима*, али он је суштински мултимедијални уметник, певач, композитор, текстописац, сликар (његови радови налазе се у фонду Музеја савремене уметности), чије стваралаштво обу-

хвата различите уметничке форме, од музике и сликарства до концептуалне уметности, кратког филма, фотографије и сценских експеримената. Кратке песме Бјесова карактерише мрачан, егзистенцијално оптерећен и визионарски тон, са преплитањем мотива беса, демонологије, тескобе, унутрашњих ломова и религијске рефлексije, и које повремено наликују на поезију Новице Тадића. Музика и сценски наступ таквим текстовима дају додатну емоционалну напетост.

Маринковић је кроз *Бјесове* развио својеврсни уметнички концепт, у којем рокенрол није само музика већ и платформа за перформанс, визуелну уметност и саморефлексију, затим и православну духовност у потпуно модерном облику. Сценски наступи укључују елементе театра, симболичких ритуала и провокативних сцена, уз активно учешће публике, чиме се звук, игра и бројни визуелни ефекти стапају у јединствену целину.

Провокација је за овај бенд увек била кључна. Њихово прво име *Багер-Мајнхоф* било је забрањено, а званични назив *Бјесови* представља хрватски превод романа *Зли дуси* Фјодора Достојевског. Такав је и лого *Бјесова* (Big Space Licker), настао на другој години студија сликарства Маринковића, који представља мутирани знак *Ролинџ сџонса*, што је такође визуелна провокација и свесна контра рокенрол индустрији, визуелни коментар на комерцијализацију бунтовничког духа који је рок некада имао. У

аутентичном тумачењу Зорана Маринковића у питању је симбол жеље да злу у себи не дозволи трајно усељење у душу, већ да му се омогући излаз, што је у складу са именом бенда, али и хришћанском иницијацијом аутора од 1997. године.

Структура књиге је логична и започиње уводним текстом Горана Живановића под називом: „Љубав, став, провокација”, уз напомену да је визуелни идентитет књиге одлучујући за њено разумевање (4–5). Аутор у одељку „Предговор” (8–34) објашњава мотиве за бављење музиком, историјат бенда, као и време у коме су стварали. Тон је личан, аутобиографски, повремено и критички, али без снажнијих елемената анализе. Потом у деловима „Дискографија” (35–57), „Текстови” (58–114), „Концерти” (115–125), износи хронологију деловања, док се у поглављу „Из медија” (126–235) налазе интервјуи, рецензије албума и критике концерата. Поглавље „That's all Folks” (234–269) говори о мотивима за друго растурање бенда 2023. и обнову рада следеће године. Први распад бенда десио се 1997. године, када је аутор поверовао у православије, али у категорији верског фанатизма супротстављеног модерној култури. Повратак у музику уследио је након сусрета са оцем Тадејом из Витовнице, две године касније, који му је поручио „свирај, ако ти се свира”. У „Биографијама чланова бенда” (270–285), открива се да је преко тридесет особа свирало у *Бјесовима* и да је ве-

ћина имала високо образовање, као и каријере у основним занимањима које су одабрали. Поглавље „Сети се суботе и Ботичелија” (286–296) лична је биографија Зорана Маринковића илустрована фотографијама у стрип-маниру. Потом следе захвалности (297), одељак „Зоран Маринковић на YouTube” (298–306), који доноси списак видео-снимака наступа бенда, али и видео-радова аутора. У поговорима Александра Шијачића и Борисава Челиковића, уредника издања, објашњава се значај *Бјесова*, као и мотиви за објављивање монографије, у склопу тежње за чувањем културног наслеђа (307–309). Књига поседује и списак фотографија (310–312)

Заправо, фотографије, као и дизајн књиге који је дело Зорана Маринковића, имају посебан значај. Како у приказу самог историјата бенда, тако и у формирању препознатљивог сценског имиџа. Фотографије такође сведоче о енергији и посвећености бенда, али и о њиховој специфичној интеракцији са публиком, која је редовно прерастала оквире конвенционалног концерта и претварала се у својеврстан заједнички ритуал.

Монографија Зорана Маринковића превазилази пуку хронику бендовске историје, јер пружа незаобилазно сведочанство о друштвеном и културном контексту Србије у последње четири деценија, кроз сложене односе између музике, религије и концептуалне уметности. На тај начин се увек присутан комплекс инфериорности малог

града према великим урбаним центрима, али и Србије према свету, превазишао усвајањем модерног стваралачког израза, што је омогућило стварање аутентичног уметничког идентитета без осећаја заосталости. Овај приступ је релевантан за анализу бенда *Бјесови*, који је, спонтаним усвајањем савремених музичких израза као што су гранџ и алтернативни рок, успео да креира јединствену музику и сценски израз који одражавају локални контекст и глобалне трендове.

Тако су алтернативна рок сцена и концептуална уметност по-

стале део националног културног наслеђа, у смислу самопревазилажења традиционалних облика уметничког изражавања. Креативни стваралачки и модернизацијски импулс који је донео овај музички правац и начин живота отворио је врата за нове облике уметничког стварања, а наслеђе које нам је остављено вредно је чувања и преношења у будућност, у чему је и највећа вредност ове књиге.

Милош ТИМОТИЈЕВИЋ